O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI MILLIY KITOB PALATASI

КҮШ—ӘДИЛЛИКТЕ

ИНСОН ВА ҚОНУН

Газета 1996—жыл 1-сентябрден баслап шыға баслады

8-декабрь 1998 жыл №34 (80) ШИЙШЕМБИ

Сатыўда еркин бахада

ADAM HA'M NIZAM

ҚАРАҚАЛПАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҲУҚЫҚ ҚОРҒАЎ УЙЫМЛАРЫНЫҢ ЖӘМИЙЕТЛИК—ҲУҚЫҚЫЙ ГАЗЕТАСЫ

Ўзбекистон Республикаси Президентининг
ФАРМОНИ

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ КОНСТИТУЦИЯСИ ҚАБУЛ ҚИЛИНГАНЛИГИНИНГ ОЛТИ ЙИЛЛИГИ МУНОСАБАТИ БИЛАН АМНИСТИЯ ТЎҒРИСИДА

Ўзбекистон Республикаси Конституцияси қабул қилинганлигининг олти йиллиги муносабати билан, шунингдек, инсонпарварлик тамойилига амал қилиб, Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 93-моддаси 20-бандига асосан. ҚАРОР ҚИЛАМАН:

1. Озодликдан маҳрум қилиш, шунингдек, озодликдан маҳрум этиш билан боғлиқ жазолардан қуйидаги маҳкумлар озод қилинсин:

а) иккинчи жаҳон уруши қатнашчилари ва уларга тенглаштирилган, шунингдек, Чернобиль АЭСидаги ҳалокат оқибатларини бартараф қилишда иштирок этган шахслар:

б) 60 ёшдан ошган аёллар;

в) вояга етмаган ёшида жиноят содир этган шахслар;

г) биринчи ва иккинчи гуруҳ ногиронлари.

2. Уч йилгача муддатга озодликдан маҳрум этилган, шунингдек, озодликдан маҳрум этиш билан боғлиқ бўлмаган жазоларга ҳукм қилинган шахслар жазодан озод қилинсин.

3. Беш йилгача муддатга озодликдан маҳрум этилган ва тайинланган жазо муддатининг камида тўртдан бир қисмини ўтаган шахслар жазодан озод қилинсин.

4. Эҳтиётсизлик оқибатида содир этган жинояти учун беш йилдан ортиқ муддатга озодликдан маҳрум этилган ва тайинланган жазо муддатининг камида ярмини ўтаган шахслар жазодан озод қилинсин.

5. Ижтимоий хавфи катта бўлмаган, қонунда озодликдан маҳрум қилиш билан боғлиқ жазолар тайинлаш назарда тутилган жиноятлар юзасидан олиб борилаётган тергов ишлари ва судда кўрилмаган шу тоифадаги ишлар ҳаракатдан тугатилсин.

6. Мазкур Фармонга асосан жазодан озод қилинмайдиган шахслар жазо қуйидагича қисқартирилсин:

а) қасддан содир этган жинояти учун беш йилгача муддатга озодликдан маҳрум қилинган, шунингдек, эҳтиётсизлик оқибатида жиноят содир этганлар учун — ярмига;

б) қасддан содир этган жинояти учун беш йилдан ортиқ муддатга озодликдан маҳрум қилинганлар учун — тўртдан бир қисмига.

7. Ўзбекистон Республикаси Жиноят Кодексининг 150, 163, 247, 248-моддаларида, 270-моддасининг 2 ва 3-қисмларида, 271, 272, 273-моддаларида кўрсатилган жиноятларни содир этганларга, ўта оғир жиноятлар учун (Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексининг 167-моддаси 4-қисми "а" банди бундан мустасно) ҳукм қилинганларга, ўта хавфли рецидивист деб топилганларга, шунингдек, уюшган гуруҳ ёхуд жиноий уюшма таркибида жиноят содир этганларга нисбатан Фармоннинг 1-3,5,6-моддалари қўлланилмасин.

Жазо ўташ тартибини мунтазам равишда бузган маҳкумларга, шунингдек, илгари амнистия ёки афв этиш қўлланилганидан сўнг жиноят содир этган шахсларга нисбатан ушбу Фармон татбиқ этилмасин.

8. Фармон матбуотда эълон қилинган кундан кучга киради ва тўрт ой мобайнида ижро этилади.

Ўзбекистон Республикаси Президенти И. КАРИМОВ
Тошкент шаҳри,1998 йил 1 декабрь.

Өзбекстан Республикасы Конституциясы күнине байланыслы Қарақалпақстан Республикасының бир топар өндирис ҳәм социаллық-экономикалық тараўы хызметкерлерин мәмлекетлик сыйлықлар менен сыйлықлаў ҳаққында

Қарақалпақстан Республикасы Конституциясының 85-статьясы 6-пунктине муўапық Қарақалпақстан Республикасы Жоқарғы Кеңесиниң Президиумы

ҚАРАР ЕТЕДИ:

Қурылыс, транспорт, аўыл-хожалығы, ҳуқық қорғаў ҳәм денсаўлықты сақлаў тараўын, спортты ҳәм көркем өнерди раўажландырыўдағы хызметлери ҳәм жәмийетлик турмысқа белсене қатнасқаны ушын ҳүрметли атақ берилсин:

"Қарақалпақстан Республикасына мийнети сиңген қурылысшы"

Әбдимуратов Жумамурат —Өзбекстан Аўыл-хожалық илимий-өндирислик орайы Қарақалпақстан республикалық бөлими баслығының орынбасары

"Қарақалпақстан Республикасына мийнети сиңген транспорт хызметкери"

Темирбаев Тыныштық Мурзағулович — "Ўзбекистон темир йўллари" мәмлекетлик акционерлик компаниясы Аралбойы бөлиминиң баслығы

Юлдашев Батыр—№28 Беруний хожалық есабындағы автокәрхананың директоры

"Қарақалпақстан Республикасына мийнети сиңген аўыл хожалығы хызметкери"

Грищук Владимир Гаврилович —"Өзбалық" Мәмлекетлик акционерлик корпорациясы баслығының орынбасары

"Қарақалпақстан Республикасына мийнети сиңген коммуналлық, турмыс хызмети ҳәм саўда саласы хызметкери"

Исмаилов Султан Сапаевич — Нөкис қаласы хәкимлигиниң жетекши қәнийгеси

"Қарақалпақстан Республикасына мийнети сиңген санаат хызметкери"

Алласугуров Есберген — "ҚҚпахтасанаатсатыў" акционерлик бирлеспесиниң бас механиги

Қарақалпақстан Республикасына мийнети сиңген юрист"

Абыллаев Әдилбай Қарақалпақстан Республикасы Тәбиятты қорғаў комитетиниң бас қәнийгеси, аға юрист

Бабажанова Гулара Орынбаевна Қарақалпақстан Республикасы Прокуратурасының судларда жынаятлы ислерди қараўда прокурор ўәкиллигин тәмийинлеў бөлими прокуроры

Калтуев Абдугамид Магомедович —Қарақалпақстан Республикасы Мийнет Ўәзирлигиниң бас юрист-мәсләҳәтшиси

"Қарақалпақстан Республикасына мийнети сиңген мәдeнният хызметкери"

Уталиев Айладур —Нөкис қалалық мәдениият бөлими жанындағы "Бесқала" театрының көркемлик жақтан басшысы

"Қарақалпақстан Республикасына мийнети сиңген жаслардың устазы"

Ешбаев Турсынбай —Қарақалпақстан Республикасы өртке қарсы жәмийети Кеңесиниң баслығы

Қаражова Тамара Салмановна— "Нөкиснан" ашық түрдеги акционерлик жәмийетиниң бөлим баслығы

"Қарақалпақстан Республикасына мийнети сиңген тренер"

Каукышев Мурат Қосбатырович —Қарақалпақстан Республикасы Мәмлекетлик Спорт комитети жанындағы гүрес бойынша балалар-жас өспиримлер спорт мектебиниң тренери

ҳәм Қарақалпақстан Республикасы Жоқарғы Кеңеси Президиумының Ҳүрмет жарлығы менен сыйлықлансын:

Аташева Арзыхан Батыровна "Қарақалпақстан" баспасының корректоры

Дүйсенова Улмекен Айжигитовна №2 Нөкис қалалық мәмлекетлик нотариал конторасының аға юрист-мәсләҳәтшиси

Ешимбетова Айымгүл Қалбаевна Нөкис районы "Қарақалпақстан" теплицасының бригадири

Есиркенов Көмекбай Таменович Мойнақ районы прокуратурасының тергеўшиси

Қабулов Хожабай Алдашович Қарақалпақстан Республикасы Жоқарғы Судының судьясы

Қайыпбергенова Тамара Төлепбергеновна Қарақалпақстан Республикасы №1 республикалық туўыў үйиниң шыпакер-гинекологы

Саипова Гүлчехра Жубановна Бердақ атындағы Қарақалпақ мәмлекетлик театрының балет артисти

Сейтмуратов Шамурат Өзбекстан Республикасы Мәмлекетлик бажыхана комитети Қарақалпақстан Республикасы басқармасы №5 "Шоманай" бажыхана постының баслығы

Хожанов Қурал Хожели қаласы "Саратан" саўда өндирислик жәмийетиниң тракторшысы

Қарақалпақстан Республикасы
Жоқарғы Кеңесиниң
Баслығы Т. Камалов.
Нөкис қаласы, 4 декабрь 1998 жыл

8 декабрь Өзбекстан Республикасы Конституциясы күни

ДЕМОКРАТИЯЛЫҚ ЖОЛДАН РАЎАЖЛАНЫЎДЫҢ ҲУҚЫҚЫЙ КЕПИЛИ

Өзбекстан өз гәрезсизлигине ерискеннен соң еркин мәмлекетимиз көриниси, оның жәмийетлик, экономикалық дүзимин белгилеп алыў ушын жаңа дүнья талапларына жуўап беретуғын Конституция қабыл қылыў зәрүрлиги келип шықты.

1992 жыл 8 декабрьде болып өткен XII шақырық, Өзбекстан Республикасы Олий Мажлисиниң 11 сессиясында Өзбекстан Конституциясы қабыл етилди.

Конституциямызда халқымыздың өзин-өзи басқарыў ҳуқықы, еркинлик ҳәм социаллық әдиллик, адамгершиликли демократиялық ҳуқықый мәмлекетин дүзиў ҳаққындағы әзелий арзыў әрманлары өз көринисин тапқан. 1

Ҳ. Халимов Қарақалпақстан Республикасы Прокуроры, 3-дәрежели Мәмлекетлик әдиллик кеңесшиси.

Президент Ислам Кәримов Конституциямызға: "Бул Конституция өзиниң түп мәниси, философиясы, идеясы бойынша жаңа ҳүжжет болып есапланады.

Онда коммунистлик идеология, класслық, партиялылық белгилер жоқ. Биз дүньяда инсан деген пикирди алға сүрдик ҳәм усы тийкарда "Пуқара-жәмийет-мәмлекет" ортасындағы өз ара қатнасықлардың ақыллы, ҳуқықый шешимин табыўға умтылдық", деп өзиниң мазмунлы ҳәм көринисли тәрийипин берген еди.

Ҳақыйқатында да, Конституциямыздың тийкарғы мақсети адам ҳуқықлары ҳәм еркинликлерин қорғаў Конституцияның барлық Өзбекстан халқын ягный журтымызда туўылған, республикамызда жасап атырған ҳәр бир пуқараны миллети ҳәм расасы, исенимине қарамастан нызамлы қорғаўға алған. 2

(Даўамы 2-3 бетлерде).

ДЕМОКРАТИЯЛЫҚ ЖОЛДАН РАЎАЖЛАНЫЎДЫҢ ҲУҚЫҚЫЙ КЕПИЛИ

(Басы 1-бетте).

Конституцияға муўапық, мәмлекет ҳәкимияты органларының бурынғы тоталитар дүзимнен биротала парық қылатуғын ҳәкимиятлардың, яғный нызам шығарыўшы, атқарыўшы ҳәм суд ҳәкимиятларының бөлиниўи принципине тийкарланған дүзим жаратылды.

Шөлкемлестирилген атқарыўшы ҳәкимият органлары дүзими бурынғыларынан биротала парық қылады. Олар режелеў-бөлистириў ўазыйпаларынан азат болып, экономикалық сиясатты муўапықластырыў ҳәм тәртипке салыў ролин атқармақта.

Мәмлекет ҳәкимияты жергиликли органларының жаңа дүзими жүзеге келтирилди. Оның тийкарын ҳәкимлер институты қурайды. Онда орынлардағы атқарыўшы ҳәкимият пенен ўәкиллик ҳәкимияты басшысының ўазыйпалары бирлестирилген.

Бизде инсанның тийкарғы ҳуқықлары, еркинликлери ҳәм миннетлери Конституциямызда толық кепилленип, мәмлекет пуқараларының Конституцияда ҳәм нызамларда беккемленген ҳуқықлары ҳәм еркинликлерин тәмийинлейди. Себеби республикамызда демократия улыўма адамгершилик принциплерине тийкарланады. Буларға муўапық инсан, оның турмысы, еркинлиги, ар-намысы, қәдир-қымбаты ҳәм басқада ажыралмас ҳуқықлары ең жоқары байлық болып табылады. Ең әҳмийетли демократиялық ҳуқық ҳәм еркинликлер Конституциямыз бенен қорғалады.

Адамгершиликли демократиялық ҳуқық мәмлекетин дүзиўди ўазыйпа етип қойған Конституциямыздың тийкарғы бағдары инсан мәплерине, оның тийкарғы ҳуқықлары, еркинликлери ҳәм миннетлерин қорғаўға, олардың орынланыўын тәмийинлеўге қаратылған.

Конституциямыздың 14 статьясында "Мәмлекет өзиниң жумысын адамның ҳәм жәмийеттиң абаданлығы мәплеринде социаллық әдиллик ҳәм нызамлылық принциплеринде қурады" деп көрсетилген. Бул принципке муўапық ҳүкиметимиз иске жарамсыз майыпларды, көп балалы семьяларды, қараўсыз қалған нәрестелерди ҳәр тәреплеме қоллап-қуўатлап келмекте.

Өзбекстан Республикасы Президенти тәрепинен 1998 жылдың "Шаңарақ жылы" деп белгилениў мүнәсибети менен 1998 жыл 27 январьда Өзбекстан Республикасы Министрлер Кабинетиниң 45 санлы қарары менен "Семья мәплерин тәмийинлеўде 1998 жылда әмелге асырылатуғын шара илажлар" Мәмлекетлик дәстүри тастыйықланып, ҳәзирги ўақытта турмысқа ендирилмекте.

Дәстүрде белгиленген шара илажлар тиккелей Конституциямыз тийкарында дүзилген болып оның мақсети семьядағы қарым-қатнасықлардың ҳуқықый тийкарларын жетилистириўге, семья мәплериниң ҳуқықый қорғаныўын тәмийинлеўге, аналық ҳәм балалық ҳуқықларын қорғаўға қаратылған. Себеби Өзбекстан Республикасы Конституциясында семьяның жәмийетте тутқан орны айрықша белгилеп қойылған. Усы нызамның 63 статьясында "Семья жәмийеттиң тийкарғы ячейкасы болып табылады ҳәм жәмийеттиң ҳәне мәмлекеттиң қорғаўында болыў ҳуқықына ийе. Неке тәреплердиң еркин келисимине ҳәм тең ҳуқықлығына тийкарланады",—деп көрсетилген. Жәмийет тәрепинен семья қорғалады делингенде биз Республикада ҳәрекетте болған жәмийетлер ҳәм қорлар тәрепинен семьяға материаллық руўхый жәрдем бериўлерин түсинемиз.

Бул қағыйда ғәрезсиз Республиканың Конституциясында белгиленген жаңа қағыйда болып есапланады.

Бундай жәмийетлер қатарына "Саламат әўлад ушын", "Мәҳәлле", "Наўрыз", "Экосан", "Арал" атындағы қорлар, "Қызыл ярым ай" жәмийети ҳәм басқалар киреди. Семьяға ғамхорлық қылыў, оған ҳәр тәреплеме материаллық жәрдем бериў, адамгершиликли, демократиялық ҳуқықый мәмлекеттиң әҳмийетли ўазыйпаларынан бири.

Семьяның мәмлекет қорғаўында екенлиги Республикамыз Президенти Пәрманларында да өз көринисин таппақта.

Өзбекстан Республикасы Президентиниң 1994 жыл 23 август күнги "Кем тәмийинленген шаңарақларды социаллық жақтан қорғаўды жәнеде күшейттириў ҳаққында"ғы ҳәм 1996 жыл 10 декабрь күнги "Балалы шаңарақларды мәмлекет тәрепинен қоллап қуўатлаўды жәнеде күшейттириў ҳаққында"ғы Пәрманлары базар қатнасықлары қәлиплесип атырған шараятта жас балалы, көп балалы аналарға мәмлекет жолы менен жәрдем берилиўин күшейттириў, жас әўладты тәрбиялаў машқалаларын шешиўге социал кепилликлерди тәмийинлеўге қаратылған.

Неке-семья пайда болыўының бирден-бир тийкары болып есапланады.

Неке-ер адам ҳәм ҳаял ортасындағы ықтыярий разылық ҳәм теңликке тийкарланып дүзилген еркин аўқам болып, оның мақсети семья қурыў, балаларды адамгершилик қәдириятлары ҳәм дәстүрлер тийкарында тәрбиялаўдан ибарат.

Неке дүзиўдиң әҳмийетли шәртлеринен бири — некелениўшилердиң өз-ара разышылығы есапланады.

Неке еркин дүзилиўи ушын берген разылық ҳақыйқый болыўы, ол қорқытыў, күш ислетиў, алдаў яки некелениўшилердиң биреўи яки екеўине де руўхый тәсир қылынбастан алынған болыўы шәрт.

Некеден өтиўде өз-ара разылық шәртиниң бузылыўы тек некени ҳақыйқый емес деп табыў менен қатар басқада ҳуқықый ақыбетлерди келтирип шығарады.

Ата-ана ҳәм перзент қатнасықлары Шығыста айрықша орын тутады. Бул семьяның ең бийбаҳа қәсийети. Ата-ананың перзентлер тәғдири ушын жуўапкершилиги, перзентлердиң ата-ана алдындағы миннетлери ҳеш бир халықта бул дәрежеде терең ҳәм әдалатлы болмаған.

Тийкарғы нызамымыз — Конституцияда да дәстүрлер, әдетлер — ата-аналар ҳәм балалардың өз-ара қатнасықлары ҳуқықый тийкарда беккемлеп қойылған.

Атап айтқанда, Конституцияның 64 статьясына муўапық, ата-аналар өз перзентлерин ержеткенге дейин сақлаўға ҳәм тәрбиялаўға миннетли. Халқымызда балалар ата-аналардың көз алдында ҳәмме ўақыт тәрбияға мүтәж болып көринеди. Соның ушын олар балалары толық искерликке жетискеннен соң да руўхый тәрбияны даўам еттире береди.

Конституцияның 41 статьясында ҳәр бир адамның билим алыўға ҳақылы екенлиги ҳәм мәмлекет бийпул улыўма билим алыўды кепиллестиретуғыны көрсетилген.

Билим алыў ҳуқықы ҳәр бир инсанның тийкарғы ҳуқықларынан бири болып, бул ҳуқық билим алыў ушын социаллық ҳәм экономикалық шәрт-шараятлар жаратыў, мәмлекет ҳәм мәмлекетке байланыссыз мәкемелерди раўажландырыў, билим алыўдың мәмлекет ҳәм белгиленген муғдарда бийпул болыўы, мәмлекетке байланыссыз билимлендириў шөлкемлеринде оқытыўдың күндизги, кешки, сыртқы бөлимлеринде оқытыў ҳәм экстернат сыяқлы ҳәр қыйлы түрлеринен пайдаланыў, мәмлекетлик оқыў орынларында шәртнама тийкарында пул төлеп оқыўға жол қойыў, билимлендириў шөлкемлериниң барлық түрлерин тамамлағанларға оқыўдың нәўбеттеги басқышында билим алыў ушын оқыў орынларына кириўде тең ҳуқықлар бериў менен тәмийинленеди.

КОНСТИТУЦИЯ—ХАЛЫҚ ХЫЗМЕТИНДЕ

Өзбекстан Конституциясы тарийхый әҳмийетке ийе болып, мәмлекет ғәрезсизлигин, халық ҳәкимшилигин Конституция ҳәм нызам үстемлигин адам ҳәм пуқараның тийкарғы ҳуқық-еркинликлерин, миннетлемелерин ҳуқық ҳәм еркинликлер кепилликлерин бекитти.

Өзбекстан Конституциясында адам ҳуқықларына, мәмлекет ғәрезсизлигине, социаллық әдиллик ҳәм демократияға тийкарғы дыққат аўдарылып, оларды иске асырыў ўазыйпалары бекитилген.

Өзбекстан халқы ҳәзирги ҳәм келешек әўладлар алдында жоқары жуўапкершиликти сезе отырып, Өзбекстан мәмлекетшилигиниң тарийхый раўажланыў тәжирийбесине сүйене отырып, халықаралық ҳуқық режелериниң үстемлигин мойынлай отырып республика пуқаралары ушын ылайықлы турмысты тәмийинлеўге умтыла отырып, адамгершиликли демократиялық ҳуқықый мәмлекет дөретиўди ўазыйпа етип, пуқаралық татыўлықты ҳәм миллий келисимди тәмийинлеў мақсетинде усы Конституцияны қабыл етти.

Конституция ҳәр бир адам ушын әҳмийетли юридикалық рәсмий ҳүжжет, себеби Конституцияда бекитилген статьялар ең жоқарғы юридикалық күшке ийе. Конституция тийкарында ҳәм конституцияға муўапық басқа ҳуқықый актлер, нызамлар қабыл етиледи. Мәмлекет, оның уйымлары, лаўазымлы адамлар, жәмийетлик бирлеспелер, пуқаралар Конституция ҳәм нызамларға муўапық ҳәрекет етеди.

Өзбекстан Президенти И. Э. Каримов Өзбекстан Олий Мажлисиниң VI-сессиясында (29 август 1996 жыл) "Биз өз алдымызға — күшли, демократиялық, ҳуқықый мәмлекет ҳәм пуқаралық жәмийет қурыўды мақсет етип қойдық" — деди. Өзбекстан өзиниң белгиленген раўажланыў басқышларына муўапық, базар қатнасықларына өтиў моделин ислеп шықты. Реформа дәстүри тийкарында республика халқының турмысында жаңалықлар, прогрессив усыллар ҳәм жетискенликлер енгизилмекте.

Ҳәр бир мәмлекеттиң Конституциясы — мәмлекеттиң ҳәкимшилигин атқарыўшы уйымлардың дүзимин, ҳуқықларын, миннетлерин анықлаўы шәрт, себеби мәмлекетлик уйымларының ис-ҳәрекетлериниң нызамға муўапықлылығы жәмийеттиң нызамлылық ҳәм ҳуқықый тәртип дереги.

И. А. Каримов айтып өткендей, "Нызам ҳәзирги дәўирде тийкарғы басқарыў усылы, ҳәр бир мәмлекет уйымының, пуқараның ҳәрекетиниң тийкары болыўы шәрт".

Инсан мәплери дегенимизде республикада жасап атырған ҳәр бир пуқараның нызамлы мәплериниң тәмийинлениўи, сақланыўы ҳәм қорғалыўы түсиниледи.

Өзбекстан Конституциясында жасаў ҳуқықы, жеке қол қатылмаслық ҳуқықы, қорғаныў ҳуқықы, сиясий, экономикалық, социаллық ҳуқықлар айрықша көрсетилип, олардың тәмийинлениўи нызамлар менен, экономикалық, материаллық тийкарлар менен сиясий еркинликлери менен иске асырылмақта.

Атап айтқанда, Өзбекстанда кейинги жыллары Пуқаралық кодекс, Жынаят кодекси, Мийнет кодекси, процессуал кодекслер қабыл етилди. Бул нызамлар меншик—мүлк қатнасықларын, мийнет қатнасықларын, суд уйымларында нызамлы мәплер, ҳуқықлар бойынша қатнасыў тәртиплерин реттеп, ҳуқықый нызамлылықты ҳәм тәртипти күшейтпекте.

Өзбекстан Конституциясы республикада сиясий өмирдиң жаңа принциплерин бекитти. Бурынғы тарийхта болмаған демократиялық сиясий институтлар дөретилип ҳәрекет етпекте. Өзбекстан Республикасының ҳәр бир пуқарасы жәмийетлик ҳәм мәмлекетлик ислерди басқарыўға тиккелей өзи ҳәм ўәкиллери арқалы қатнасыўы мүмкин. Жергиликли өзин-өзи басқарыў уйымларының жумысларына референдумге, сайлаўларға қатнасыў ҳуқықлары нызамлы түрде бекитилген.

Әлбетте, 6 жыл тарийхый өлшем менен алғанда оғада аз, қысқа мүддет. Сол себепли, барлық тараўда биз ойымыздағыдай мақсетимизге жетистик деп айтыў қыйын. Кемшиликлер жоқ емес. Өтиў дәўири қарама-қарсылықлы, унамсыз қубылыссыз болмайды.

Конституция күни-ҳақыйқый халық байрамы. Конституциядағы талаплардың иске асырылыўы-халықабаданлығы, материаллық ийгилиги, нызамлылық ҳәм ҳуқықый тәртиптиң жоқары, адам мәплерин қанаатландырыўының дәрежеси.

Қ. УМАРОВА,

Қарақалпақстан Республикасы Конституциялық бақлаў комитети баслығының орынбасары.

ФИКР

ФАҚАТ ЎЗБЕК АТЛАСИ...

"Дарахт кўрки — япроқ" деганидек инсоннинг кўрки унинг кийган кийимида. Гап унинг баҳосида эмас, кийимнинг тозалиги, инсонга ярашимлилигидадир.

Аслида, ҳар бир халқнинг ўз удумлари, урфу-одатлари, миллатига мансуб миллий либослари бор. Лекин, вақтлар ўтиши, замонлар ўзгариши билан ўша анъаналар, кийим-кечаклар ўзгариб боради. Бугунги кунда юртимиз ривожланган мамлакатлар билан ҳар хил соҳаларда ҳамкорлик қилмоқда. Улар сафига қўшилишга интилмоқда. Бу борада улардан кўп нарсаларни ўрганиш керак. Лекин, ўрганиш керак экан деб ўз урфу-одатларимизни унутиб қўймаслик керак. Ўзимизнинг миллий либосларимизни тор шиму, калта юбкаларга алмашмаслик керак.

Мен асли қорақалпоқ қизи бўлсам ҳам, ўзбекларнинг атласига тан бераман. Унинг жилоси-ю, товланишини айтмайсизми? Бугунги кунда дунёни лол қилган ўзбек атласи қани? Уни кийган узун сочли қизлар қани?

Бозорларимизда нархи баланд, сифати паст бўлган кийимлар кўпайиб кетган. Уларнинг ўрнини миллий атласдан замонавий қилиб тикилган либослар билан тўлдирсак бўлмайдими? Ательеларда, кийим тикиш жойларида уларни ҳар хил модаларда тикиб, халққа намуна кўрсатишга бўлмайдими?

Ахир биз мустақил юртнинг мустақил қизларимиз-ку!

Венера САРИЕВА,

ҚорДУ 4-курс талабаси.

НЫЗАМҒА САДЫҚЛЫҚ ПУҚАРАЛЫҚ МИННЕТИМИЗ

Өзбекстан Республикасы ғәрезсизликке ерисиўден-ақ экономикалық сиясий ҳәм руўхый ғәрезсизликтен шығыў мақсетинде базар қатнасықлары жолын таңлап алды. Өйткени ҳәкимшилик буйрықпазлық пенен экономиканы раўажландырыўдың мүмкин емеслигин дүньядағы раўажланған еллердиң тәжирийбесинен көриўге болады. Базар қатнасықларына өтиўде Өзбекстанның өзине тән өзгешеликлери бар.

Базар қатнасықлары тийкарында раўажланыўдың Өзбекстанға тән жолы — "Өзбек модели" деп аталып, бунық артықмашлығы пүткил жер жүзинде тән алынып, Өзбекстан дүньядағы раўажланған еллер арасында өзиниң ылайықлы орнын ийелейтуғыны аян болмақта.

Советлик дүзим тусында жеке меншик мәмлекетлик әҳмийетке ийе болмады. Ғәрезсизликке ерискеннен кейин мүлкшиликти қәлиплестириў бойынша бирқатар жумыслар исленди. Мүликтиң барлық түрлери, атап айтқанда жеке мүликтиң де ҳуқықый жақтан статусы белгиленди.

Жеке мүликтиң әҳмийети, жәмийеттеги орны, оның мәмлекет тәрепинен қорғалатуғынына тийкарғы нызамымыз — Өзбекстан Конституциясында арнаўлы бетлер ажыратылған.

Ҳадал ҳәм нәтийжели мийнет етиўимиз ушын мәмлекетимизде ҳуқықый ҳәм экономикалық шәрт-шараятлар жаратылған. Демек, мәмлекетимиздиң экономикалық қүдиретин беккемлеў, ҳәр бир шаңарақтың турмыс тәризин жаңалаў ҳәм жоқары дәрежеге көтериў, жас әўладты заманымыз талаплары дәрежесинде тәрбиялаў ҳәм бахытлы келешегин тәмийинлеўге мүмкиншилигимиз бар.

(Даўамы 3-бетте).

ДЕМОКРАТИЯЛЫҚ ЖОЛДАН РАЎАЖЛАНЫЎДЫҢ ҲУҚЫҚЫЙ КЕПИЛИ

Конституцияның 46 статьясында "Ҳаял-қызлар ҳәм ер адамлар теңдей ҳуқықларға ийе"—деп көрсетилген. Ҳаял-қызлар ҳәм ер адамлар тең ҳуқықлығын тәмийинлеў ушын мәмлекет қосымша кең көлемли илажларды әмелге асырмақта. Бул бир тәрептен ҳаял-қызларға билим алыў, кәсип ийелеў, мийнет қылыў, оған мийнет ҳақы алыў, сиясий турмыста белсенди қатнасыў ушын ер адамлар менен тең имканиятлар жаратыў болса, екинши тәрептен ҳаял-қызлардың семьяда тутқан орны, физикалық мүмкиншиликлери есапқа алынып, оларға мийнет етиўде, ден саўлығын сақлаўда жақсы шараятлар ҳәм жеңилликлер жаратып бериўден ибарат. Ягный тең мүмкиншилик ҳәм қосымша шараят, жеңилликлер белгилеў менен ғана ҳаял-қызлардың тең ҳуқықлығы тәмийинлениўи мүмкин. Бирақ ҳаял-қызларға билим алыў, мийнет етиў, дем алыў, сиясий турмыста қатнасыў мүмкиншилиги жаратылып, бул ушын қосымша жеңилликлер жаратылмаса, онда бул тең ҳуқықлық ҳаял-қызларға азатлық бериўге қарағанда оларды қыйнап қойыўы мүмкин. Себеби семьядағы аўыр жүктиң тийкарғы бөлими ҳаял-қызларға жүкленген болып, нәтийжеде олар семьядағы өз ўазыйпаларын толық атқара алмайды. Ески дүзим дәўиринде ҳаял-қызлардың семьяға кем ўақыт сарыпланғанынан, тийкарғы мәселе бала тәрбиясына үлкен зыян жетти.

Сол себепли мәмлекет ҳаял-қызлар менен ер адамлардың теңлигин жәриялай отырып, оны тәмийинлеў ушын ҳаял-қызларды қосымша рәўиште материаллық ҳәм руўхый марапатлаў шара-илажларын турақлы түрде көрип, айрықша дыққат аўдарып келмекте. Оларға перзент көриўден ҳәм перзент көргеннен кейинги ҳақы төленетуғын дем алыслар көлеми, балаларға берилетуғын напақалар муғдары көбейтип барылмақта. Ҳаял-қызлардың ис ўақыты қысқартылып, аўыр ҳәм кешки жумысларда ислеўи қадаған етилген. Аналық ҳәм балалықты қорғаў мәмлекетимиздиң тийкарғы ўазыйпаларынан бири деп белгиленген.

Республикамызда илим, билим, ден саўлықты сақлаў тараўларында хызмет қылыўшылар арасында ҳаял-қызлар салмақлы орын тутады. Басшы лаўазымларда, исбилерменлик ислеринде көплеп ҳаял-қызлар жемисли мийнет етпекте.

Сондай-ақ 1994 жыл 25 декабрьде болып өткен Олий Мажлиске ҳәм жергиликли Кеңеслерге сайлаўларда көпшилик ҳаял-қызлар депутат болып сайланды.

Тийкарғы нызамда адамлардың жеке ҳуқық ҳәм еркинликлери айрықша орын тутады, Атап айтқанда Конституцияның 24 статьясында "Жасаў ҳуқықы ҳәр бир адамның ажыралмас ҳуқықы болып табылады. Оған қол қатыў ең аўыр жынаят болып табылады", деп көрсетилген. Конституцияның бул статьясы халықаралық ҳуқықый ҳүжжетлерге, анығырағы; Инсан ҳуқықлары дүнья жүзлик декларациясына, экономикалық, социаллық ҳәм мәдений ҳуқықлар ҳаққындағы Пактке ҳәм Пуқаралық, сиясий ҳуқықлар ҳаққындағы халықаралық Пактке толық сәйкес келеди ҳәм усы ҳүжжетлерден келип шығады.

Инсанды қорғаў, сондай-ақ оның өмирин социаллық қәўипли қастыяншылықлардан қорғаў мәмлекеттиң әҳмийетли ўазыйпаларынан есапланады.

Бизиң мәмлекетимиз инсан өмирине қол қатылмаслығына реал кепилликлер жаратпақта.

Инсан ҳуқықлары дүнья жүзилик декларациясының 3 статьясында: "Ҳәр бир адам жасаў, еркинлик ҳәм жеке қол қатылмаслық ҳуқықына ийе"—делинген болса, Пуқаралық ҳуқықлар ҳәм сиясий ҳуқықлар ҳаққындағы Пакттиң 6 статьясында "Ҳәр бир инсанның жасаў ҳуқықы оның ажыралмас ҳуқықы. Бул ҳуқық нызам менен қорғалады. Ҳеш ким өз басымшалық пенен адамды жасаў ҳуқықынан айыра алмайды"—деп белгиленген.

Жасаў ҳуқықы ең қәдирли ҳуқық болып, ҳәр бир инсан жасы, физикалық күши, ден саўлығына қарамастан оған ийе болады.

Ден саўлықты сақлаў шөлкемлериниң балалар өлиминиң алдын алыўға қаратылған ҳәрекетлери, автотранспорт ҳәдийселериниң алдын алыўға қаратылған ислер, түрли жарақатланыўлардың алдын алыў, өндиристе бахытсыз ҳәдийселердиң алдын алыўға қаратылған мәмлекеттиң ҳәм мәмлекетлик органлардың ислери жасаў ҳуқықының кепилликлеринен есапланады, себеби әне усы ҳәдийселер көплеп адамлардың қайтыс болыўына яки ден саўлығына зыян жеткизилиўине алып келеди.

Инсанның жасаў ҳуқықы түрли нызамлар менен қорғалады.

Конституцияда пуқаралардың тийкарғы ҳуқықлары, еркинликлери менен қатар олардың миннетлериде айрықша белгилеп өтилген. Тийкарғы Нызамның 52 статьясында "Өзбекстан Республикасын қорғаў — Өзбекстан Республикасының ҳәр бир пуқарасының миннети. Пуқаралар нызам менен белгиленген тәртипте әскерий ямаса альтернативалық хызметте болыўға миннетли",—деп көрсетилген.

Бул статьяға муўапық ҳәр бир пуқара Өзбекстан Республикасының мәплерин ҳәр тәреплеме қорғаў, оның қүдиретин ҳәм абырайын беккемлеў ушын барлық шараларды көриўи лазым.

Өзбекстан Республикасының "Қорғаныў ҳаққында"ғы Нызамында Ўатанның территориялық пүтинлигин, гәрезсизлигин қорғаў Республика пуқараларының Конституциялық миннети екенлиги белгилеп өтилген.

Нызам талабына муўапық, парахатшылық ўақтында ден саўлығы әскерий хызметке жарамлы болған ҳәм шақырыў күнине 18 жасқа толған Өзбекстан пуқарасы болған жигитлер мүддетли әскерий хызметке шақыртылады.

Гәрезсиз Өзбекстан Республикасының ата-бабалар дәстүрлерине садықлығы Ўатанды қорғаўға қаратылған илажлар менен қатар әмелдеги нызамларда да өз көринисин тапқан. "Улыўма әскерий миннет ҳәм әскерий хызмет ҳаққында"ғы нызамда Өзбекстан Республикасы Қураллы Күшлеринде хызмет қылыў Республика ҳәр бир пуқарасының әдиўли миннети екенлиги, егер пуқара әскерий хызметтен бас тартқан жағдайда әмелдеги нызамлар тийкарында жынайы жуўапкершиликке тартылыўы белгиленген.

Өзбекстан Республикасының Конституциясы ҳәм басқа нызамларда белгиленгениндей, пуқаралар әскерий хызметти, альтернативалық хызметти өтеў менен алмастырыў ҳуқықына ийе.

Альтернативалық хызметти 18 жастан 28 жасқа шекем болған әскерий есапта турған, мүддетли әскерий хызметке шақыртылыўы лазым болған пуқаралар өтейди.

Тийкарғы Нызам демократиялық жәмийеттиң тиклениўине қосқан жүдә үлкен үлеси соннан ибарат, ол тек жәмийет ямаса улыўма халықтың ғана емес, ал инсанның белгили мүтәжликлери, талаплары, ҳуқық ҳәм еркинликлерине қаратылған. Конституция инсанды ең үлкен байлық сыпатында өз алдына көрсеткен ҳалда пуқара, жәмийет ҳәм мәмлекет ортасындағы өз-ара катнасықларын ақыллылық пенен әдил шешиўди сиясий тәрептен рәсмийлестиреди. Конституциялық принциплер ҳәм нызамлардың үстинлиги, олар инсан мәплерин гөзлеп ис тутыўға ҳәм усы шеңберде жәмийетлик өз-ара мүнасибетлерди келисилген ҳалға келтириўге ҳәрекет етилгенлиги мәмлекетте тыныш-татыўлықты ҳуқықый тәрептен тәмийинлеўдиң, пуқаралық жәмийеттиң тийкарларын тиклеўдиң ең баслы усылы болып табылады.

Жуўмақлап айтқанда, Өзбекстан Республикасының Конституциясы мәмлекетти демократиялық жолдан раўажландырыўдың ҳуқықый кепили.

6 7 8

НЫЗАМҒА САДЫҚЛЫҚ ПУҚАРАЛЫҚ МИННЕТИМИЗ

(Даўамы. Басы 2 бетте).

Өзбекстан Республикасы Конституциясы қабыл етилгениниң 6-жыллығы қарсаңында Ҳүрметли Президентимиз И. Ә. Кәримовтың мәмлекетимиздиң тийкарғы Нызамы-Конституциямыз туўралы мазмунлы пикирин атап өтпекшимиз.

"—Бул Конституция өзиниң қәдир-қымбаты, философиялық мазмунына қарағанда биротала жаңа ҳүжжет. Онда коммунистлик идеология, класслық, партиялық руўх ҳәм түйғылар жоқ, тек болғаны, дүньялық байлықлардың ең уллысы — Инсан деген түйғыны жоқары қойдық ҳәм усының тийкарында "Пуқара—жәмийет—мәмлекет" арасындағы өз-ара байланысты, мүнәсибетлердиң ақылға уғрас ҳуқықый шешимин табыўға умтылдық".

Ҳәр бир пуқараның мийнет етиў, өнер үйрениў, кәсип таңлаў, динге исениў еркинлиги, ден саўлығын сақлаў, тыныш жасаў, дөретиўшилик уқыбынан толық пайдаланыўы бойынша конституциялық ҳуқықының әмелге асыўына мәмлекет кепиллик берип, өзиниң ғамхорлығына алады. Ҳуқық қорғаў органлары хызметкерлериниң ийдәкерлик мийнетиниң нәтийжесинде гәрезсизлик жылларында жынаяттың алдын алыў, жынаятшының жазаланбай қалмаўын тәмийин етиў, пуқаралардың ҳуқықларын қорғаўда унамлы өзгерислер жүзеге келди. Усының менен бир қатарда парахорлық, лаўазымынан пайдаланыў, дәмегөйлик, таўламашылық, той-мерекелердеги дәбдебешилик, туўысқан-туўғаншылық, ысырапхоршылық, жынаятқа қол урыў, менменшилик ҳәм т.б. гәрезсиз жолымызға тосқынлық етип турған иллетлердиң болып атырғанлығы өкинишли. Бундай жағдайлар туўралы Президентимиздиң 9-11 ноябрьде болып өткен Самарқанд ҳәм Наўайы ўәлаятлары халық депутатлары кеңеслериниң гезексиз сессияларында гөзеплениp айтқан сөзлери Нызамға қылапшылық етиўши басмысымақлардың қылўаларына берилген соққы, жынаятлы ислери халыққа аян болсада, жазаланбай атырған ис жүзиндеги емес, ал сөз жүзиндеги жан күйерлерине қатаң ескертиў болып табылады.

Мәмлекетимиздиң гәрезсизлигиниң тийкарланған бириншиси Конституциясы, оның тарийхый әҳмийети, инсан ҳуқықлары ҳәм мәмлекеттиң суверенлигине садықлықты беккемлеўге негизлениўи, инсаныйлық-демократиялық, ҳуқықый мәмлекетти дүзиў ўазыйпасын мақсет етип қойғанлығынан ибарат.

Мәмлекеттеги сиясий партиялар, жәмийетлик бирлеспелердиң нызамлы мәплерин қорғаў, олардың жәмийетлик турмысқа қатнасыўы ушын теңдей ҳуқықый мүмкиншиликлер жаратып бериледи.

Қарақалпақстанның Өзбекстан Республикасы қурамында болып киятырған жыллар ишинде биринши мәртебе Өзбекстан Республикасының ҳәзирги Конституциясында өз алдына айырым бап ажыратылып, Қарақалпақстан Республикасының Суверенлигиниң тән алынатуғынлығы ҳәм қорғалатуғынлығы атап көрсетилип отыр.

Нызамға садықлық, нызамды ҳүрмет етиў ҳәр бир пуқараның әдиўли ўазыйпасы.

Буның ушын мәмлекетимиздиң бас Нызамы — Конституциямызды терең үйрениў, ҳуқықый тәрбияны заманымыз талаплары дәрежесине көтериўимиз тийисли.

Ж. КАРИМХОДЖАЕВ,

Қарақалпақстан Республикасы Әдиллик Министрлигиниң "Пуқараларға ҳуқықый жәрдем көрсетиў" бөлими баслығы.

2

1992 ЙИЛ 8-ДЕКАБРДА ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ КОНСТИТУЦИЯСИ ҚАБУЛ ҚИЛИНДИ

Ҳәммеге мәлим усы жылы 28-октябрь күнги Өзбекстан Республикасы Президентиниң той ҳәм басқа да мәресимлерди өткериўди тәртиплестириў мәселесине арнап шығарған пәрманы жәмийетшилик тәрепинен қоллап-қуўатланбақта. Бул бойынша ғалаби хабар қураллары арқалы кең көлемде пикирлер жүргизилип атыр. Усы қатары бизиң редакциямызға да бул мәселе бойынша газета оқыўшылары тәрепинен өз пикирлери ҳәм усынысларын билдирилген хатлар келип түспекте. Мине биз газетамыздың бүгинги санында усындай мазмундағы пикир ҳәм усыныслардан сизиң дыққатыңызға усынып отырмыз

РЕДАКЦИЯ

Дәбдебелик не береди?

Той ҳәм басқада мәресимлерди өткериўди тәртиплестириў ҳаққындағы Президент Пәрманы халықтың күнделикли турмысын қыйынластырып жас әўладқа өзиниң жарасықсыз тәреплери менен кери тәсир етип киятырған жағдайларға тыйым салыўды ҳүжжетлестирип әпиўайы этика рамкасынан шығып жасаў мүмкин емеслигин, нызам алдында ҳәмме тең екенлигин билдиретуғын әдалатлық нормасындағы ҳуқықый акт болды.

Демек усындай екен бул келешектеги жасаў нормасы сыпатында ҳәр бир Өзбекстан пуқарасы санасына Пәрманның әҳмийетин туўры түсиндире билиўимиз, булжытпай әмелге асырыўын тәмийинлеўимиз лазым. Пәрман талабының ҳәмме орында биргеликли туўры әмелге асырылыўын тәмийинлеў ушын төмендеги мәселелер толық орынланыўы керек деп есаплап өзимниң жеке пикиримди билдирмекшимен.

Тойлар, шаңарақ салтанатын ықшам, елге жарасықлы етип өткериў бул үлкен мәденияттың сол жердеги той басшыларының, той ийесиниң ой-өриси, халықлығы менен белгиленеди. Соңлықтан районда ҳәкимият жанында, орынларда, сол пуқаралар уйымына қараслы ҳәр бир аўылда той-мәресимлерди өткериўди тәртиплестириў менен шуғылланыўшы айқын топарлар дүзилсе. Ҳәзирде қандай жыйын болмасын ақсақаллар кеңесинен баслап көше бийлери, аўыл жасүлкенлерисиз өткерилмейди. Усы топарларды тек нызамластырып алдыларына айқын ўазыйпа қойылыўы ҳәм сол ўазыйпаның толық орынланыўын тәмийинлеп қадағаланыўы ҳәм ўақты-ўақты районлық топар алдында ўақытша той-мәресимлерди өткериў бир қәлипке түсип кеткенше тийисли жағдайларда есабы тыңланып барылыўы, ўақытша режелери ислениўи тийис деп есаплайман.

Себеби усы топар өз аймақларында жасап турған адамлардың мерекесин оның ийелеп турған лаўазымына яки басқа артықмашлығына қарап емес, ал ҳәммениң теңлик принципинде басқарса, сол ел турғыны елдиң талабына турмаўға илажы қалмайды. Себеби қуўанышы да, қайғысы да сол ел менен атқарылады.

Ал шеттен келген бир-еки ағайин-туўғанлары өз елиндеги тәртипти бул аймаққа келип ислей алмайды. Буған кескин шәрт қойылыўы зәрүр. Усы жағдайда ғана мерекелер тәртипли ықшам өткериледи.

Дүзилген аймақлық топарлардың жумысын, той мәресимлерди өткериў тәртибин бағдарлаўшы қолланба дүзип орынлардағы топар баслықларына жеткерилсе. Буның менен ҳәр бир тойға, лазымға сценария дүзиў тийис деген түсиниктен аўлақ болыўымыз керек. Себеби мерекениң түрине қарай үлкен кишиси бар. Соның менен бирге ҳәр бир адамның еркинлик ҳуқықы бар. Себеби өмирде болатуғын балалы болыўдан той бериўди әрман етип үнемлеп гәрежет жыйнап берилетуғын қуўанышты ҳәр ким қәлеўинше бериўине ҳақылы.

(Даўамы 4-бетте).

ТОЙ КӨП БОЛСЫН, БИРАҚТА...

Тарийхтан мәлим, бизиң халқымыз әзелден мийmандос жыйған-тергенин тойға деп гүзеп, бир нанды тең бөлисип жеп жасаған саҳрайы халық.

Халқымыздың аўыз-еки әдебиятында, халық даналығынан дөрелген бийбаҳа мийрасларында тойға байланыслы аңызлар, ертеклер, нақыл-мақаллар оғада көп. Булардың барлығы-дәўирлердиң аўыр жүгин арқалап, халыққа қалтқ хызмет етип келген. Оннан дүркин-дүркин әўладлар тән алып өсип ержеткен. "Тойыңызда қайтсын, тойларда көрискеймиз" деген жақсы тилеклер бизиң дәўиримизге дейин жетип келгенине мақтанышлымыз, әлбетте.

Өзбекстан Республикасы Президенти И. А. Каримовтың 1998 жыл 28 октябрьдеги Пәрманы әйне өз ўақтында шыққан Пәрман болып, кең жәмийетшилик тәрепинен қызғын қабыл етилмекте. Неге десең, ата-бабаларымыздың әсирлер бойы көздиң қарашығындай қәстерлеп келген салт-дәстүрлери менен үрп-әдетлерин жаңа заманға ылайық даўам етип, тойларды саўыўға, марҳумларды жайғастырыўға, онда артықмаш шығынға жол қоймай, инсанқа нуқсан келтиретуғын орынсыз дәбдебели пенен даңқпаразлыққа, ысырапшылыққа жол қойылмаўы керек.

Мен Президент пәрманынан кейинги ойларымды қосық қатарлары менен былайынша билдирмекшимен.

Толыбай ҚАБУЛОВ,
Қарақалпақстан халық шайыры.

ТОЙЛАР БОЛСЫН...

Тойлар болсын! Той көп болсын, бирақ та,
Тойда "тонымды бер" тартыс болмасын.
Ҳүрмет-иззет теңдей болсын қонаққа,
Қәде-қәўметте де жарыс болмасын.
Бәримиз де қам сүт емген бендемиз,
Бенделикти умытамыз демде биз.
Қара бастың ғамын ойлап ҳәммемиз,
Кейни — әўладларға налыш болмасын.
"Биреў—тойып, биреў—тоңып секирер",
Биреўлер—аш, биреўлер—май кекирер.
Оны көрип, оның кейниндегилер,
Алжасып, шәлкемлик — шалыс болмасын.
Өзи тартып, өзи минген арбаны,
Ҳәр кимге буйырсын өзиниң наны.
Той ҳаққында Президенттиң Пәрманы,
Ертең мойнымызда қарыз болмасын.
Халқымыздың үрп-әдет, салт-дәстүри,
Өзгериске ушырамасын хеш бири.
Даңқпаразлар ийелеп тек көшкини,
Басқалардың бәри аўыш болмасын.
Тойларда айтылып жақсы тилеклер,
Толып-тасып, шаўкилдесин жүреклер.
Шоршыңбасын бесиктеги бөбеклер,
Қатты-қайырым шыққан даўыс болмасын.
Ҳәммемиз де қәдир Ҳақтың қулымыз,
Зинҳар, естен шығармайық буны биз.
Маңлайдан тер төкпей тапқан пулыңыз,
Шеннен шығып кеткен табыс болмасын.
Марҳумлардың естелиги сыйлансын,
Қыйналғанлар шын жүректен қыйналсын.
Барлық мийрим-шәпәәт жүзге жыйылсын,
Сөзлерде еки — ушлы мәнис болмасын.
Тойлар болсын! Той көп болсын, сонда да,
Обал-саўап, инсап турсын ортада.
Қәнәәтке қарын тойсын бәрҳама,
Қуры алапаға шабыс болмасын.
Пәрман шықты, ал, ендиги мәселе,
Иске ассын ол ҳәр үй, ҳәр көшеде.
Ул-қыз қарап өссин әке-шешеге,
Тек таранып турған таўыс болмасын...

ДӘБДЕБЕЛИК НЕ БЕРЕДИ?

(Басы 3 бетте).

Бирақ, халыққа қызықлы етип, тамашалы той бериўде артықмаш кейинги ўақытлары қапталдан қосылған әсте-әсте әдетке айланып баратырған иллетлерди кемейтиўге бағдарланыўы зәрүр.

Мысалы: тойда қонықлар бериў көп районларымызда әлле қашан жоқ. Той бир күнде ықшам артықша ысрапсыз өткерилсин. Ал айырым жерлерде тойдан алдын қудасын шақырып, бир күн бурын қонық бериў, кейин негизги тойын, оннан кейин жаслар тойын бериў үрдис болып баратыр. Усылардың бәрин ықшамластырып той күнинде бериўди норма етип алынса.

"Жаслар тойы", "Комсомол тойы" деген хеш кимге сыр емес. Ата-аналар экономикалық жақтан қыйналса да балаларының "Өмиримизде бир болатуғын той, соның ушын жаслар тойы болсын" деген қыйқаңшылығынан қутылыў ушын ҳәм дөгерегиндегилер бергенликтен мәжбүрий бермекте. Егер балаларын тыңламай, бермеген жағдайда айырым намысқа шыдамаған айырым жаслар өз жанына қаст етиўи де хеш гәп емес. Соңлықтан бул мәселеге жасларымызды мектептен баслап тәрбиялап алыўымыз зәрүр. Мектеплерде жоқарғы класс балаларына арнаўлы сабақлықлар қосылса. Ата-ана ушын той ғәрежетлериниң неден айланатуғынлығын, тойдан кейин ол ғәрежетлер менен есапласыўдағы түсетуғын ата-ананың жағдайын түсиндириў менен, балаларды тойды ықшам, артықша дәбдебесиз өткериўге, дәбдебели тойларға әпиўайы халықтың жерқениши пайда болатуғынлығын түсиндирип, сол жаслардың өзин тойлардан бас тартыў дәрежесинде тәрбиялап барыўымыз бул той түрин тоқтатыў қыйыншылық туўдырады. Жақсы пикирлер тек қағаз жүзинде қалып кетпеўи сөзсиз. Соңлықтан халық билимлендириў бөлими бул мәселеде айқын илаж ислеп шығыўлары, тойларды ықшам өткериў тематикасында киши-киши конкурслар, пикирлер, арнаўлы сабақлықлар таярлаў мәселелери киритилсе туўры болар еди.

Тойларда мәдений хызметкерлериниң халыққа хызмет етиўи бул жақсы қоллап-қуўатлаўға турарлы нәрсе. Себеби ойын заўықсыз той бул—усамай қалады. Бирақ мәдениат хызметкелериниң дәмегөйшилигине кескин тыйым салыныўы зәрүр. Өйткени хеш

кимге сыр емес соңша ел асып, тойға келген кеўил жетерлер, тойханаға жаздырған тойға жәрдем пулынан еки үш барабар ойыншыға, беташарға бериўге мәжбүр болатуғын жағдайлар орын алмақта. Бул шығынның тойханаға улыўма жәрдеми жоқ.

Соңлықтан тийисли хәр бир тойда дүзилетуғын комиссия усы мәселени тәртиплестирип өткериўин тәмийинлеп берсе. Мәдений хызметкерлерине белгиленген кеңесимли ҳақын берип халықтың басқа зийнетин тойханаға тапсырса. Усыған қосымша бул мәселени қадағалап барыўда хәр бир райондағы мәдениат ислери бойынша бөлими ҳәм салық уйымларының жуўапкершилиги асырылыўы, қадағалаўын алыўлары тийис.

Себеби нызамда белгиленген пайда салығын усы күнге шекем бирде-бир мәдениат хызметкерлери өзлериниң той табысынан төлеген емес. Яғный нызамның бул талабы салықшылар нәзеринен шетте қалмақта. Соңлықтан мәдениат бөлимлери тойларға хызмет көрсетиўши топарларды есапқа алса, бул топарлар тойға барарда салық уйымлары есабына алынып болып хызмет көрсетсе Нызамға сай болар еди.

Өмир бар жерде той да, қайғы да болады. Соңлықтан лазымларды өткериўде атап өтилген хәр бир елдеги хәзир де хәрекеттеги имамларсыз бийлер, кәтқудаларсыз бул жыйынлар өтпейди. Соңлықтан лазымларды өткериўдеги улыўма бағдарламада төмендегилер инабатқа алынғаны жөн болар еди.

Намазларды белгиленген ўақытта дәл шығарыў. Яғный намазды саат 12 ге қалдырып 2-3 хәттеки 4 те шығарыўға тыйым салынса.

Соңғы жаназа намаз шығып ҳәмме уў-шуў болып атырған жерден кийим кийип қайтыў, пул, мал алып қайтыў жүдә ой-өрисимиздиң, этикамыздың төменлигин билдириў болып есапланады. Егерде бул бурыннан үрдис болса буны жаңаша бағдарда мешит ящигин намаз жайға қойса түскен түсимди хәр бир намазға уйытушының қолына емес мешитке тапсырыў ушын ящикке салыныў, намазжайға мал байлатыўды тоқтатыў, кийим, жағалы кийим тарқатыўды тоқтатыўға бағдарласа, усы талапты лаўазымлы адамның мерекесинде де, лаўазымсыз адамның мерекесинде де комиссия бир қәлипте басқарып барса, турмыс нормамызға айланар еди.

Мине усы той ҳәм мәресимди ықшам, жарасықлы етип өткериўдиң улыўма дәстүрине киритип ярым жыл, бир жыл топар қурамлары да жуўапкершилик пенен қыйыншылықты мойынға алып ислесе. Әсте-әсте турмыс нормасына айланып кеткеннен кейин артықша дәстүрдиң де, топардың да, қадағалаўдың да кереги болмай қалады — деп есаплайман.

Буған Нураний, Камолот қоры, Мәҳалла, Ҳаял-қызлар комитети, пуқаралар уйымлары хызметкерлери биринши гезекте кеўил бөлиўи зәрүр.

М. АЛЛАМУРАТОВ.
Қанлыкөл районы прокуроры.

ТОЙЛАР...

Той... Хәр бир адам баласының өмир дәптерине алтын сызлар менен жазып қалдырылатуғын сырлы мәўритлери.

Әзелден қарақалпақ халқы той десе барын берип, бақсы айттырып, дәстүрхан жайып, қуўанышын журтшылық пенен теңисп билмеген. Соныңтан да халқымызда "жыйған-тергениң тойға буйырсын" деген ҳақ нийетли сөзлер бийкарға айтылмаса керек.

Лекин, бүгинлиги бул ҳикметли сөзлерди жүдә қәте түсинип халықның ҳақын жеп, хәр қыйлы қыйсық жоллар менен табылатуғын пулларын қайда жумсарын билмей жүрген кимселер арасында атақ-даңқ ушын той бериў ҳаўиж алды.

Бул жағдайлар халық арасындағы айырым кем тәмийинленген хожалықлардың той хәм басқа да мәресимлерин өткериўинде өзиниң кери тәсирин тийгизди.

Президентимиздиң бул ҳаққындағы Пәрманы биз жоқарыда сөз еткен жағдайларды болдырмаўға арналады. Соның ушын да оның абзаллығын уғып, тек қағаз жүзинде ғана қалдырып қоймастан ис жүзинде орынланыўына кеўил бөлиў керек.

Балажақ журналист Венера Сариева Президент Пәрманы шыққаннан алдынғы хәм пәрман шыққаннан соң өткерилген тойлар арасында жақсы тәрепке өзгериўшилик болып атыр ма?—деген сораў менен бир қанша адамларға мүрәжат етип, олардың пикирлерин жазып алған еди.

(Ақманғыт пуқаралар уйымының ақсақалы Ә. Саатдинов) Сөзимниң басында сол нәрсени айтпақшыман бизиң пуқаралар уйымымызда бул пәрман шықпастан алдын той-мерекелерди өткериўге жуўапкер жети адамнан ибарат қурам дүзилген еди. Мине солар барлық той-мерекелердиң өтиў барысын қадағалап барады. Ал пәрман шыққаннан соң олардың саны және де көбейттириди хәм олардың хәр бирине ўазыйпалар жүкленди. Енди сораўыңызға келетуғын болсақ, алдыңғы тойларымызда көбирек ысрапкершилик болатуғын еди, жарыспаққа тойлар өткерилетуғын еди. Ал пәрман шыққаннан соң буларға әсте-әсте тыйым салынып атыр. Жақында бир-еки тойымызды сынақ ретинде белгиленген бағдарлама менен өткерип көрдик. Бул жүдә жақсы нәтийжесин берди.

(Нөкис районы ПХАЖ бөлими баслығы У. Генжекеева).

Ҳақыйқатын айтсам, районымызда айына орташа тек ғана бес яки алты жас жубайлар бизиң дизимимизден өтеди. Бул жүдә төмен көрсеткиш. Олар қашан балалы болғаннан соң ҳәммеси тығыл-таяң болып қалған ўақытта ғана ҳүжжетке келеди. Усы машқалаларды шешиўде де пәрманның әхмийети күшли. Өйткени, биз пәрман шыққаннан соң бир-еки тойға барып, сол жерде ҳәмменин алдында нызамлы неке қағазларын тапсырдық. Ҳәммеси жүдә жақсы болды.

(Хамшийра Қ. Қойшыбаева).

Алдыңғы тойларымызда бет ашарлар мазмунсыз сыйқақ сөзлер менен айтыла беретуғын еди. Соңғы барған бир тойда олардың да азда болса тәртипке түскениниң гүўасы болдым.

(№16 лицей оқыўшысы Р. Узақова)

Енди мен өзим жас болғанлықтан, жаслар тойы ҳаққында айтпақшыман. Жаслар тойы болыўы керек. Бирақ жасы үлкенлердиң басшылығында, ўақыт белгиленип қойылса, спиртли ишимликлер қойылмаса кеўилдегидей өткериўге болады екен. Буны мен жақында болған бир достымның тойы тийкарында айтып атырман.

"Адам ҳәм Нызам"
Шөлкемлестириўшилер: Қарақалпақстан Республикасы Прокуратурасы, Әдиллик Министрлиги хәм Ишки Ислер Министрлиги.
Газета А-3 форматында нусқасы 10.000 483 буйыртпа менен басылды.
Газетаның 3 мәртебе шығады.
Дизимге алынғанлығы туўралы гүўалық №0510

Бас редактор
Роза КӨБЕЙСИНОВА

Редакцияның жәмийетлик кеңесгөйлери:
Пәрахат Айтнийязов, Жаңабай Садықов, Азат Нуржанов, Бахмурат Сейтмуратов, Батыр Матмуратов, Фарҳад Низамов, Қудайберген Ниязымбетов, Жаңабай Шыпманов, Замира Шамуратова, Хакимбай Халимов.

Мәнзил жайымыз:
Индекс: 742000, Нөкис қаласы, Рәпетсизлик көшеси №44 жай.
телефон: 4-47-59.

Басыўға руқсат етилген ўақты 10.00
Индекси пуқаралар ушын -321,
кәрханалар ушын -322.

Қарақалпақстан Республикасы Баспасөз бойынша Мәмлекетлик комитетиниң Нөкис полиграфкомбинаты